

Vissen internationaal beschermd

De (on)mogelijkheid van Natura 2000 voor de bescherming van trekvissen

Tekst: Martin Kroes,
Bas Bakker en
Niels Jeurink Tauw bv
Fotografie: Bram Bokkers en
Jelger Herder

Natura 2000 is het Europese netwerk van natuurgebieden en levert een belangrijke bijdrage aan het habitatbehoud en -herstel van planten en dieren. Daaronder vallen ook een dertiental vissoorten. Krijgen deze vissen in Natura 2000 echter wel de juiste aandacht?

Natura 2000 is vergelijkbaar met de Ecologische Hoofdstructuur in Nederland. De gedachte is dat in een netwerk de kans op uitwisseling van planten en dieren tussen gebieden groter is, waardoor de genetische diversiteit wordt vergroot en er op langere termijn stabielere populaties ontstaan. De bescherming van de Natura 2000-gebieden is geregeld in de Vogel- en de Habitatrichtlijn, die in Nederland vertaald zijn in de Natuurbeschermingswet 1998. De

Europese bescherming van vissoorten is geregeld in de Habitatrichtlijn. Deze richtlijn heeft tot doel de biodiversiteit in de EU in stand te houden door het beschermen van natuurlijke en halfnatuurlijke habitats en wilde flora en fauna, waaronder dertien vissoorten. De vissen die onder de Habitatrichtlijn vallen zijn vermeld in Bijlage II, IV en/of V van de Habitatrichtlijn. Voor de vissen die in bijlage II staan, moeten gebieden worden aangewezen die belangrijk zijn als leefgebied. De vis-

sen die in bijlage IV staan verdienen de zwaarste bescherming volgens de Habitatrichtlijn. En voor de soorten uit bijlage V moet de onttrekking en exploitatie uit de natuur worden gereguleerd. Tabel 1 bevat een overzicht van de vissoorten die zijn opgenomen in de Habitatrichtlijn. Uit tabel 1 blijkt dat voor twaalf vissoorten gebieden moeten worden aangewezen. De roofblei valt buiten de boot, aangezien dit een exoot in Nederland is.

Grotere aaneengesloten rivierdelen zoals nevengeulen moeten worden betrokken bij de aanwijzing t.b.v. habitat en connectiviteit voor trekvissen.

Natura 2000 netwerk voor trekvisseren

Nederland heeft in eerste instantie in totaal 162 Vogelrichtlijn- en/of Habitatrichtlijngebieden aangewezen resp. aangemeld als onderdeel van het Nederlandse deel van Natura 2000. Inmiddels zijn daar vijf gebieden op de Noordzee bijgekomen. Een deel van die in totaal dus 167 gebieden is (mede) van belang voor vissen.

De implementatie van Natura 2000 verloopt via een viertal stappen:

1. Soortkeuze
2. Gebiedskeuze

3. Instandhoudingsdoelen per soort

4. Realisatie van deze doelen

Per gebied wordt een beheerplan opgesteld waarin de doelstellingen, knelpunten en maatregelen worden uitgewerkt in ruimte, omvang en tijd. Op dit moment is er alleen voor de Voordelta een definitief beheerplan gereed.

Per gebied zijn instandhoudingsdoelstellingen voor soorten uitgewerkt. Daarin wordt de functie van het gebied gekwantificeerd per soort. Als we kijken naar figuur 1 dan valt het op dat voor sommige trekvissoorten cruciaal leefgebied ook buiten de Natura

2000-gebieden ligt. Op het eerste gezicht lijkt de begrenzing van Habitatrichtlijngebieden dus niet primair voor vis te zijn gekozen. Een voorbeeld hiervan zijn de zalm en de rivierprik in het Natura 2000-gebied Grensmaas. Dit gebied is begrensd tot Maasbracht. Het benedenstroomse deel is niet benoemd als Natura 2000-gebied. De zalm en de rivierprik zijn echter ook sterk afhankelijk van dit benedenstroomse deel voor een deel van hun levenscyclus. Het is dus wenselijk om grotere aaneengesloten rivierdelen te betrekken bij de aanwijzing t.b.v. habitat en connectiviteit voor trekvisseren.

Problemen met de houting

Niet voor alle soorten die zijn opgenomen in Bijlage II van de Habitatrichtlijn zijn gebieden aangewezen. Een voorbeeld hiervan is de houting (de 'Rijn houting', *Coregonus oxyrinchus*). Op zich is dat niet zo vreemd, aangezien deze soort (in Nederland) als uitgestorven wordt beschouwd. De vraag is waarom deze soort dan toch in Bijlage II staat. En welke houting zwemt er momenteel dan in de Nederlandse wateren? Een antwoord op de eerste vraag blijft helaas onbeantwoord. De tweede vraag kan wel beantwoord worden. In

1992 is een verwante soort (de 'Deense houting', *Coregonus maraena*,) in een zijrivier van de Rijn in Duitsland geherintroduceerd. Inmiddels is deze soort ook afgezaakt naar Nederland en lijkt zich sinds 2006 als soort te kunnen handhaven in IJsselmeergebied en IJssel (een vermoedelijk paaigebied), getuige de vangst van vele jonge exemplaren. Ook is er sprake van verspreiding in het benedenrivierengebied. De vraag die blijft staan is waarom een soort die is uitgestorven in de Habitatrichtlijn staat en of hier geen verwarring ontstaat met de *Corego-*

nus maraena. Gezien de status van *Coregonus maraena* (International Union for Conservation of Nature (IUCN) – rode lijsten) is het zeer wenselijk dat in de Habitatrichtlijn de naam *Coregonus oxyrinchus* wordt veranderd in *Coregonus maraena*. Ook met deze soort gaat het namelijk niet goed. Volgens de IUCN valt deze soort in de categorie 'kwetsbaar'. Tot slot spreekt ook de Conventie van Bern expliciet over de bescherming van alle *Coregonus* soorten. Kortom: moet een nauw verwante soort voor bescherming via de Habitatrichtlijn in aanmerking komen?

Bestaand gebruik

Het kan zijn dat huidige activiteiten (binnen Natura 2000 benoemd als 'bestaand gebruik') een negatief effect hebben op Natura 2000 doelen. Onder bestaand gebruik wordt alles verstaan wat op of voor 1 oktober 2005 al gebeurde en niet in 'betekende' mate is veranderd, sindsdien onafgebroken plaatsvindt en legaal is (vergund volgens andere wetten). In het geval van (bijvoorbeeld) de fint zou bijvoorbeeld visserij van invloed kunnen zijn op het paaibestand of -habitat. Visserij kan schadelijk zijn voor instandhoudingsdoelstellingen, wanneer die plaats vindt in de Natura 2000-gebieden óf in riviergedeelten tussen open zee en deze gebieden die voor trekvis van waarde zijn (wat dan blijkt uit de instandhoudingsdoelstellingen). Daarbij moet niet alleen aan directe effecten worden gedacht (visvangst van kwalificerende vissoorten als fint). Ook indirecte effecten, zoals schade aan de doelstellingen van bijvoorbeeld visetende vogels, zoals de Visdief, die door het wegvangen van vis (bijvoorbeeld spiering) worden geschaad, kunnen een rol spelen. Gebruik buiten het gebied moet worden getoetst op beïnvloeding van instandhoudingsdoelstellingen ('externe werking'). Hierbij kunnen we bijvoorbeeld denken aan de effecten van waterkrachtcentrales op de migratie van soorten als de rivierprik en de zalm. Ook hier wordt in de beheerplannen momenteel nog niet of nauwelijks aandacht aan geschonken.

	Landelijke staat van instandhouding	Doelstelling kwaliteit leefgebied	Doelstelling omvang leefgebied	Doelstelling populatieomvang		Landelijke staat van instandhouding	Doelstelling kwaliteit leefgebied	Doelstelling omvang leefgebied	Doelstelling populatieomvang		Landelijke staat van instandhouding	Doelstelling kwaliteit leefgebied	Doelstelling omvang leefgebied	Doelstelling populatieomvang
Drentsche Aa-gebied					Voordelta					Gelderse Poort				
Rivierprik	=	=	>		Zeeprik	-	=	=	>	Zeeprik	-	>	=	>
Uiterwaarden Neder-Rijn					Rivierprik	-	=	=	=	Rivierprik	-	=	=	=
Rivierprik	=	=	>	>	Elft	-	=	=	=	Elft	-	=	=	=
Zeeprik	=	=	>	>	Fint	-	=	=	=	Zalm	-	=	=	=
Uiterwaarden Waal					Westerschelde & Saeftinghe					Haringvliet				
Rivierprik	=	=	>	>	Zeeprik	-	=	=	=	Zeeprik	-	=	=	=
Zeeprik	=	=	>	>	Rivierprik	-	=	=	=	Rivierprik	-	=	=	=
Elft	=	=	>	>	Fint	-	=	=	=	Elft	-	=	=	=
Zalm	=	=	>	>	Grensmaas					Fint	-	=	=	=
Biesbosch					Rivierprik	-	=	=	=	Zalm	-	=	=	=
Zeeprik	=	=	>	>	Zalm	-	=	=	=	Waddenzee				
Rivierprik	=	=	>	>	Roerdal					Zeeprik	-	=	=	=
Elft	=	=	>	>	Zeeprik	-	=	=	=	Rivierprik	-	=	=	=
Fint	=	=	>	>	Beekprik	-	=	=	=	Fint	-	=	=	=
Zalm	=	=	>	>	Rivierprik	-	=	=	=	Noordzeekustzone				
Hollands Diep					Geuldal					Zeeprik	-	=	=	=
Zeeprik	=	=	>	>	Beekprik	-	=	=	=	Rivierprik	-	=	=	=
Rivierprik	=	=	>	>	Veluwe					Fint	-	=	=	=
Elft	=	=	>	>	Beekprik	-	=	=	=					
Fint	=	=	>	>	Leenderbos, Grote Heide & De Plateaux									
Zalm	=	=	>	>	Beekprik	-	=	=	=					

Overzicht van gebieden die zijn aangewezen voor trekvissoorten uit de Habitatrichtlijn (fint, elft, zalm, beekprik, rivierprik en zeeprik) en de instandhoudingdoelen voor trekvis.

Tegenstrijdigheden in wetgeving

Naast de Natuurbeschermingswet is nog een tweetal wetten van belang voor vissen in Nederland: de Visserijwet en de Flora- en Faunawet. De Flora- en faunawet beschermt alle vissoorten die niet in de Visserijwet worden genoemd. De laatste wet omvat een lijst met in totaal honderd vissoorten die een kleiner of groter commercieel belang vertegenwoordigen. Deze drie wetten lijken soms tegenstrijdig. De fint is bijvoorbeeld

opgenomen in bijlage II en V van de Habitatrichtlijn, maar mag volgens de Visserijwet gewoon worden bevestigd. Aangezien voor de fint een uitbreidingsdoel van de populatieomvang geldt en gezien de huidige populatieomvang in Nederland, verdient de flinty extra bescherming. Daarnaast geldt dat een aantal soorten die in Nederland zijn uitgestorven (de steur en de Rijn houting) wél in de Flora- en faunawet staan, daar waar echt zeldzame soorten (vanuit

Tabel 1 Vissoorten in de bijlagen van de Habitatrichtlijn.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Bijlage Habitatrichtlijn	Migratie	Opmerking
Beekprik	Lampetra planeri	II	Potamodroom	
Bittervoorn	Rhodeus sericeus ssp. Amarus	II		
Elft	Alosa alosa	II, V	Anadroom	
Fint	Alosa fallax	II, V	Anadroom	
Grote modderkruiper	Misgurnus fossilis	II		
Houting	Coregonus oxyrinchus	II, IV	Anadroom	
Kleine modderkruiper	Cobitis taenia	II		
Roofblei	Aspius aspius	II	Potamodroom	Exoot in Nederland
Rivierdonderpad	Cottus gobio	II		
Rivierprik	Lampetra fluviatilis	II, V	Anadroom	
Steur	Acipenser sturio	II, IV	Anadroom	
Zalm	Salmo salar	II, V	Anadroom	
Zeeprik	Petromyzon marinus	II	Anadroom	

Potamodroom: migratie over relatief langere afstand in zoet water

Anadroom: migratie tussen zoet (paai- en opgroei) en zout water (opgroei, foerageer)

Het effect van waterkrachtcentrales op de rivierprik kan nu worden meegenomen.

zowel landelijk als Europees perspectief gezien) niet zijn opgenomen in de Flora- en faunawet. Voorbeelden hiervan zijn fint, elft en houting. Al met al lijken de visserij- en natuurbeschermingswetgeving niet goed op elkaar afgestemd.

Aandachtspunten voor trekvisseren

Alles bij elkaar genomen biedt Natura 2000 veel mogelijkheden voor bescherming en herstel van onze trekvissoorten. Op een aantal punten is echter aanscherping nodig van het Nederlandse beleid.

Zo hebben trekvisseren grotere aaneengesloten rivierdelen nodig dan de gebieden die tot nu toe zijn aangewezen. Uitbreiding van Natura 2000 gebieden is wenselijk wanneer er geschikt habitat beschikbaar is (paai, doortrek) en wanneer de gebieden ook daadwerkelijk voor de vissen bereikbaar zijn. In Natura 2000-gebieden zelf zouden paai- en/of opgroeigebieden in kaart moeten worden gebracht, zodat hiervoor gepaste maatregelen kunnen worden opgesteld, zoals het instellen van seizoensgebonden rustgebieden. De hoogste prioriteit hebben daarbij de Bijlage II soorten van de Habitatrictlijn. Een Natura 2000-gebied kan alleen van waarde zijn voor trekvisseren wanneer paaihabitat in voldoende mate voorkomt en bereikbaar is waardoor zich een duurzame populatie kan

ontwikkelen. Doelen voor fint bijvoorbeeld lijken momenteel niet afdoende voor herstel en ontwikkeling van een duurzame populatie. Soortkennis is vereisten visdeskundigen moeten worden betrokken bij het opstellen van beheerplannen.

In de beheerplannen is ook het toetsen van gebruik buiten een Natura 2000-gebied noodzakelijk (o.a. lozingen stroomopwaarts of waterkrachtcentrales)

Met elkaar strijdige wetten

De Visserijwet kan op onderdelen strijdig zijn met hogere, Europese regelgeving. Dat is bijvoorbeeld het geval voor soorten die in de wet worden vermeld die tevens worden genoemd in de bijlagen II of IV van de Habitatrictlijn. De soorten die in een van deze bijlagen worden genoemd zouden uit de Visserijwet moeten worden geschrapt en (mede) beschermd via de Flora- en faunawet, tenzij aantoonbaar is dat de gunstige staat van instandhouding door de visserij niet in gevaar komt. In het geval van de Fint is er een conflict is tussen de Visserijwet en de Natuurbeschermingswet.

Het IJsselmeer (opgroei) en de IJssel (paai) moet als HR-gebied worden aangewezen voor houting. De Conventie van Bern (CvB) spreekt expliciet over bescherming van alle Coregonus-soorten, het geslacht dus waartoe zowel de uitgestorven als de inmiddels geherin-

troduceerde houting worden gerekend. De CvB verstaat hieronder het verbieden van de vangst van de soorten in bepaalde gebieden of perioden en regulering van o.a. transport en handel. Aanvullend moeten we wellicht ook andere soorten houting via de Flora- en faunawet beschermen. **V**

Geraadpleegde literatuur

- Aarts, T.P.M. (1994). De visstand in de benedenrivieren. Huidige situatie, historische en gereconstrueerde referenties. Deel 1: Hoofdrapport. OVB project RWSZH/OVB 1994-01.
- De Laak, G., 2009. Kennisdocument Fint. Sportvisserij Nederland, Bilthoven.
- Groot, S.J. de (1992b). Herstel van riviertrekvisseren in de Rijn een realiteit? 8. De Fint. De Levende Natuur 93:182-186.
- Groot, S.J. de (1992a). Herstel van riviertrekvisseren in de Rijn een realiteit? 7. De Elft. De Levende Natuur 93:56-60.
- Groot, S.J. de (1991). Herstel van riviertrekvisseren in de Rijn een realiteit? 3. De Grote & kleine marene (Coregonus lavaretus & C. albula). De Levende Natuur 92:19-22.
- Freyhof, J. and C. Schöter. (2005). The houting *Coregonus oxyrinchus* (L.) (Salmoniformes: Coregonidae), a globally extinct species from the North Sea basin. *Journal of Fish Biology* 67:3, 713-729.
- Klein Breteler J.G.P. & J. Kranenbarg, 2000. Gidssoortenmatrix Ecologische Netwerkstudies: annex vis. Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij, Nieuwegein. OVB Onderzoeksrapport 87: 56 pp + 6 Bijlagen.
- Kranenbarg, J.; Winter, H.V.; Backx, J.J.G.M. (2002). Recent increase of North Sea houting and prospects for recolonization in the Netherlands. *J. Fish Biol.* 61(Suppl. A): 251-253
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2006. Natura 2000 doelendocument.
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2010. Ontwerpbesluit Biesbosch.
- Ministerie van LNV, 2008. Profielendocument Fint
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2010. http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640949&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_document_id=110237&p_node_id=5352567&p_mode=